

UDC (УДК) 314: 331.5
JEL Classification: J101; J20; D8

Подра Ольга Павлівна,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри менеджменту

Львівського державного університету внутрішніх справ

e-mail: podra_olha@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-6081-6250

РОЗРОБКА МЕХАНІЗМУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ВІДТВОРЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Анотація. Доведено, що доцільність інвестування в людський капітал обумовлена зміною суспільних формацій та закономірностей суспільного розвитку, що викликані зростаючою роллю людини та її здібностей у процесі створення додаткової вартості в умовах розвитку інформаційного суспільства, як наслідок, виникає необхідність розробки механізму інвестування в людський капітал, що здатен забезпечити формування високорозвиненого людського капіталу відповідно до вимог інформаційного суспільства. Зазначено, що актуальність побудови механізму інвестування в людський капітал підтверджується висновками, що свідчать про поступовий перехід від індустріального суспільства до інформаційного, в межах якого витрати на людський розвиток із різних джерел запропоновано розглядати як інвестиції. Отже, виникає необхідність їх оцінки та визначення ефективності, розширення інструментів інвестування на основі розвитку суб'єктів ринкової інфраструктури, з метою нагромадження якісних характеристик, що забезпечать отримання матеріальних чи статусних ефектів унаслідок капіталізації на ринку праці.

Ключові поняття: людський капітал, інвестування, інформаційне суспільство, механізм, інвестиційне відтворення.

Podra Olha,

Ph. D in Economics,

Associate Professor

of Management Department

of Lviv State University of Internal Affairs

e-mail: podra_olha@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-6081-6250

THE DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL INVESTMENT RECREATION MECHANISM OF THE INFORMATION SOCIETY

Abstract. The necessity of human capital investment is caused by change of public formations and regularities of social development which are caused by the growing role of the person and his capabilities in the course of creation of additional value under the conditions of information society development. As a result, there is a need of development of the human capital investment mechanism which is capable to provide the highly developed human capital formation according to requirements of information society.

The relevance of a human capital investment mechanism creation is confirmed by conclusions which demonstrate gradual transition from industrial society to information society according to which expenses on human development from different sources are offered to be considered as investment.

At the same time, a human capital investment approach development remains relevant because of the dynamic economic changes, structural adjustment of economy, as a result of strengthening of factors of formation and development of information society, work market changes, emergence of new work arrangements which provide implementation of a human capital and payback of invested funds. Therefore there is a need of funds assessment and efficiency determination, expansion of investment instruments, on the basis of market infrastructure subjects development, for the purpose of a accumulation of quality characteristics which will provide the reception of material or status effects as a result of capitalization in the labor market.

The human capital investment mechanism shall consist of step-by-step subsystems: the monitoring of the system of human development and human capital formation; transformations of institution system; reorganizations of infrastructure of investment reconstruction of a human capital; regulatory and managerial actions and instruments of a human capital investment.

As a result of effective implementation of subsystems elements of the mechanism there is an achievement of result – creation of an highly developed human capital of information society.

Key concepts: human capital, investments, information society, mechanism, investment recreation.

DOI 10.32518/2617-4162-2019-3-58-66

Вступ

Питанням дослідження теорії людського капіталу та інформаційного суспільства присвячено чимало праць, і вітчизняних, і зарубіжних вчених. Основоположниками теорії людського капіталу вважаються американські економісти Т. Шульц (Schultz T., 1971) [1] і Г. Беккер (Becker G., 1993) [2]. Значний внесок у розробку концепції та визначення інвестиційних ефектів зробили Дж. Кендрік (Kendrick G., 1978) [3], Дж. Мінсер (Mincer G., 1974) [4], Л. Туроу (Thurow L., 1978) [5], Дж.-Дж. Хекмен (Heckman J., 1976) [6] та ін. Оцінка ефективності інвестиційних вкладень у людський капітал є актуальною темою дослідження вітчизняних науковців, зокрема В. Антонюк [7], С. Вовканича [8], О. Грішнєвої [9], О. Захарової [10], В. Куценко [11], Л. Семів [8], Л. Шевчук [12] та ін. Основоположником дослідження інформаційного суспільства заведено вважати Д. Белла (Bell D., 1993) [13] і його видатну працю «The Coming of Post-Industrial Society». Слід зауважити, що у вітчизняній економічній науці все більша увага приділяється становленню та розвитку інформаційного суспільства та інвестиційному відтворенню людського капіталу, як одного з головних виробничих чинників.

Мета статті. Незважаючи на глибоке опрацювання та наявні наукові здобутки, зазначена економічна проблема залишається актуальною з огляду на динамічні економічні зміни, структурну перебудову економіки, внаслідок посилення чинників становлення та розвитку інформаційного суспільства, зміни ринку праці, виникнення нових форм зайнятості, які забезпечують реалізацію людського капіталу та окупність вкладених засобів. З іншого боку, необхідно визнати, що в Україні людський капітал формується на основі витратної моделі без націленості на отримання інвестиційних ефектів, а тому актуальною стає розробка механізму інвестиційного відтворення людського капіталу інформаційного суспільства, з метою формування висококонкурентних якісних характеристик особистості, реалізація яких забезпечить отримання значних соціально-економічних, інвестиційних, синергетичних та мультиплікаційних ефектів.

1. Особливості функціонування витратної моделі людського капіталу

Сучасна модель розвитку людського капіталу більшою мірою функціонує на неефективній витратній основі, що не передбачає отримання інвестиційних ефектів і складається традиційно із трьох основних напрямів фінансування:

- державні витрати на формування і розвиток людського капіталу – видатки при народженні дитини, на освіту, на охорону здоров'я, на наукові дослідження, соціальний і культурний розвиток, а також на формування та розвиток нормативно-правового регулювання;

- фінансові засоби підприємств на розвиток людського капіталу, включають витрати на освіту, на охорону здоров'я, на наукові дослідження та розробки, витрати, пов'язані з оплатою праці, стимулюванням та мотивацією;

- фінансування розвитку людського капіталу домогосподарствами – це витрати, що пов'язані із додатковим приватним фінансуванням освіти та виховання, наукових досліджень та раціоналізаторства, особистим страхуванням життя та здоров'я, витрати на охорону здоров'я та профілактичні заходи.

Водночас, окрім зазначених напрямів фінансування формування та розвитку людського капіталу, існує ще один, пов'язаний зі становленням та функціонуванням суб'єктів ринкової інфраструктури, які передбачають інвестиційну основу створення людського капіталу та отримання інвестиційних ефектів. До них, на наш погляд, необхідно віднести недержавні пенсійні фонди, накопичувальні фонди, страхові організації, рекрутингові агенції та фінансово-кредитні установи. Розвиток зазначених суб'єктів, відкриває нові напрями та інструменти інвестування людського капіталу інформаційного суспільства (див. рис. 1).

Передумовою створення та управління механізмом інвестування в людський капітал є необхідність усунення недоліків існуючої витратної моделі людського капіталу, яка гальмує формування ринкових інститутів на конкурентній основі, унеможливорює капіталізацію людського потенціалу та сповільнює перехід до інформаційного суспільства, основним активом якого виступає людський капітал.

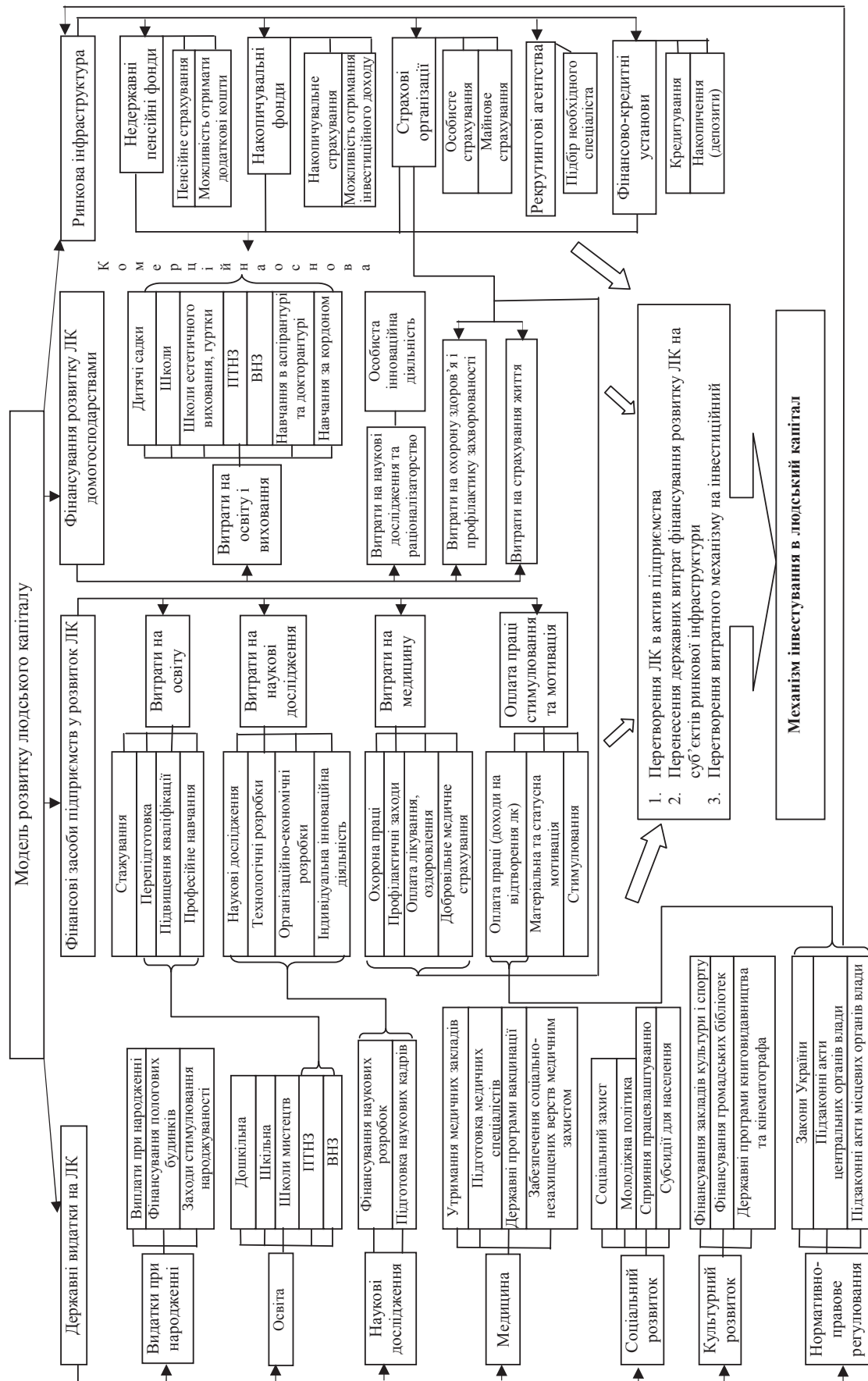

Рис. 1. Модель розвитку людського капіталу

Значні державні видатки на людський капітал обтяжують бюджет і водночас, не забезпечують адекватного його нагромадження внаслідок існування витратних механізмів, низького рівня інформаційного забезпечення, невідповідності кон'юнктури ринку праці та низькій конкуренції, що призводить до активізації домогосподарств у процесах формування та відтворення людського потенціалу за рахунок власних засобів, про що свідчать показники витрат на освіту та виховання, наукові дослідження та раціоналізаторство, витрати на охорону здоров'я та профілактику захворюваності, страхування життя. Однак обсяги власних фінансових ресурсів часто є недостатніми з огляду на низьке матеріальне забезпечення та відсутність ефективних механізмів нагромадження чи займу коштів. Водночас участь суб'єктів господарювання у процесах нагромадження та інвестиційного відтворення людського капіталу наявної витратної моделі залишається незначною.

Низький рівень фінансування розвитку специфічного людського капіталу свідчить про націленість суб'єктів господарювання на вирішення поточних економічних проблем без розуміння головної ролі інноваційного розвитку на основі модернізації та інтелектуалізації, як чинника забезпечення підвищення продуктивності праці, зростання якості продукції та отримання конкурентних переваг в умовах посилення чинників розвитку інформаційного суспільства.

Діяльність суб'єктів ринкової інфраструктури, в наявній витратній моделі, є доволі вузькою, внаслідок недосконалої нормативно-правової бази та низького рівня популяризації їх послуг у суспільстві.

Як наслідок, зазначені інститути не можуть повноцінно виконувати функції нагромадження чи займу фінансових засобів, а також здійснювати управління інвестуванням у людський капітал.

Аргументом на підтвердження зазначеного виступають фактори, що вказують на неефективність моделі розвитку людського капіталу внаслідок встановлення посилення негативної ролі таких чинників:

- демографічних – скорочення демографічного потенціалу внаслідок звуженого відтворення та еміграції;

- економічних, які є передумовою виникнення негативних демографічних чинників у результаті низького рівня доходів, недорозвинутої ринкової інфраструктури, що унеможливує розвиток та використання похідних інвестиційних інструментів, втрати економічно-активного населення через еміграцію і, як наслідок, скорочення обсягів споживання, виробництва та інвестицій;

- соціальних, що виявляються у зростанні злочинності, низькому рівні соціалізації та низькій соціальній мобільності з огляду на відсутність ефективної і сучасної інфраструктури соціального забезпечення.

Ми вважаємо, державні видатки у соціальну сферу є суперечливими і не завжди виправдані, особливо це стосується дисонансу та відсутності ефективного прямого та зворотного зв'язку між сектором освіти та ринком праці. Динамічні структурні зміни в економіці, що зумовлені зростаючою інформатизацією та інтелектуалізацією господарських процесів, зумовлюють перерозподіл виробництва ВВП, та зростання його частин на основі розвитку саме невиробничих секторів. Водночас, якщо ринок праці реагує на такі зміни в економічній ситуації відносно швидко, то сфера освіти – значно повільніше.

2. Обґрунтування необхідності розробки та реалізації механізму інвестиційного відтворення людського капіталу інформаційного суспільства

За таких умов необхідною детермінантою ефективного соціального розвитку та переходу до інформаційного суспільства є стимулювання діяльності суб'єктів ринкової інфраструктури, що здатні нагромаджувати та раціонально використовувати значні кошти. Саме суб'єкти ринкової інфраструктури у вигляді фінансово-кредитних установ, недержавних пенсійних, накопичувальних, інвестиційних, венчурних фондів, страхових організацій, рекрутингових та лізингових компаній здатні забезпечити розвантаження державного бюджету на основі формування нових інвестиційних інструментів з метою нагромадження у населення достатніх обсягів коштів для розвитку власного людського капіталу в умовах конкуренції серед постачальників освітніх чи оздоровчих послуг. Зазначені заходи сприятимуть перетворенню людського потенціалу у капітал внаслідок інвестиційної основи формування та забезпечення високої якості послуг соціальної інфраструктури в результаті виникнення між ними конкуренції за кошти індивідів та суб'єктів господарювання.

Враховуючи наведені аргументи, проектування та управління механізмом інвестування в людський капітал необхідно здійснювати з дотриманням головних принципів розвитку, реалізації людського капіталу та розбудови інформаційного суспільства [14], а також із забезпеченням переходу від витратної моделі фінансування людського капіталу до інвестиційного механізму формування, розвитку та відтворення людського капіталу інформаційного суспільства. Очевидно, що механізм має формуватися з поетапних підсистем (див. рис. 2):

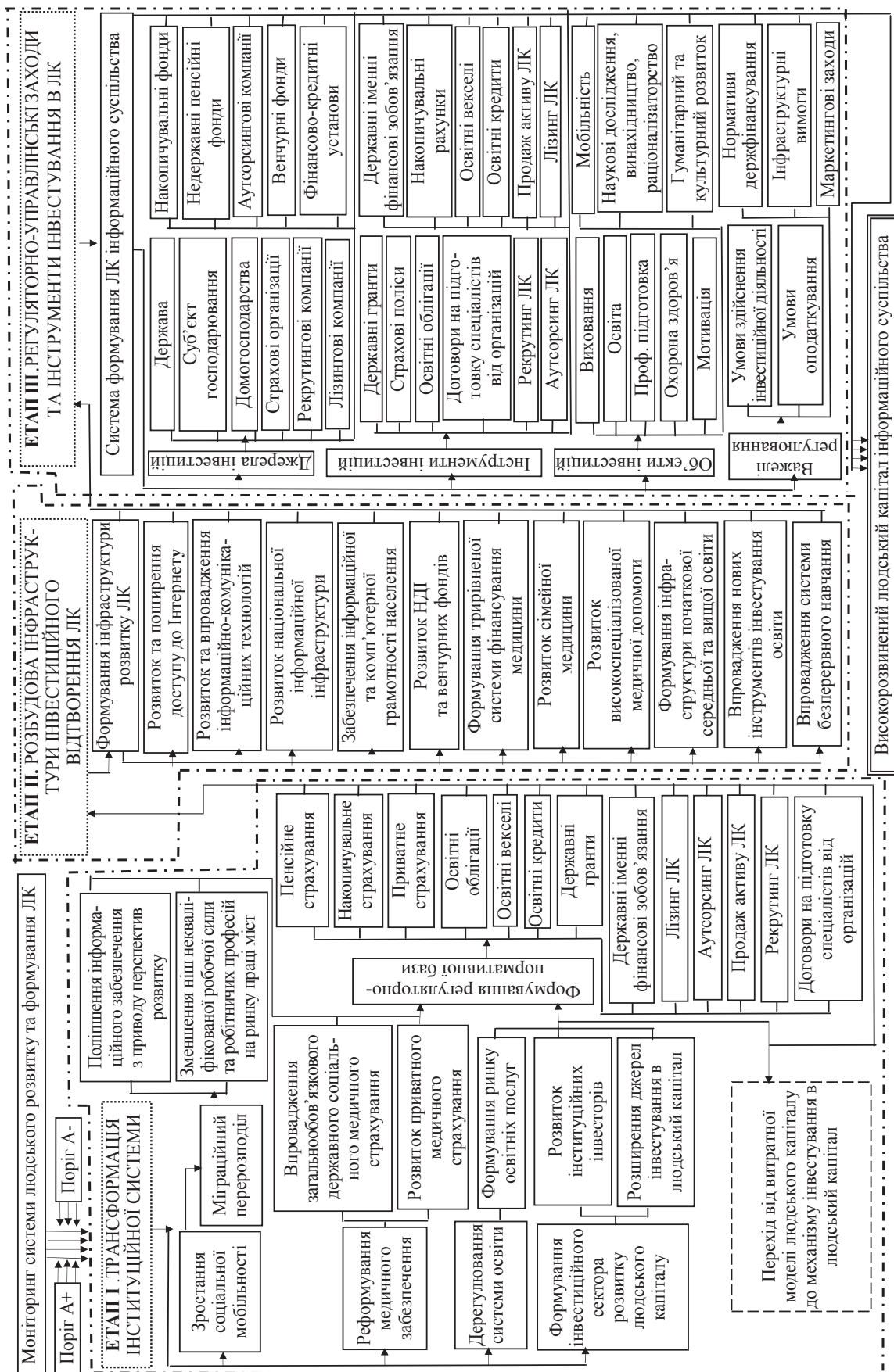

Рис. 2. Механізм інвестування в людський капітал у системі чинників розвитку інформаційного суспільства

- моніторингу системи людського розвитку та формування людського капіталу;
- трансформації інституційної системи;
- розбудови інфраструктури інвестиційного відтворення людського капіталу;
- регуляторно-управлінських заходів та інструментів інвестування людського капіталу.

Моніторинг – важлива складова проектування механізму, оскільки забезпечує відстеження стану чинників, що впливають на формування людського капіталу та обсяги інвестицій.

На основі попередньо проведеного дослідження в процесі кореляційно-регресійного аналізу, визначено індикатори основних чинників, що впливають на обсяги інвестицій в людський капітал, яким доцільно встановити пороги критичних значень, серед них кількість населення, кількість незайнятих громадян, які скористалися послугами держслужби зайнятості, кількість дітей у дошкільних навчальних закладах, кількість учнів у загальноосвітніх навчальних закладах, кількість підготовлених кваліфікованих робітників, чисельність студентів у закладах вищої освіти I–II р.а., чисельність докторів наук в економіці, кількість середнього медичного персоналу (табл.).

У таблиці прописані принципи встановлення меж критичних значень індикаторів, перетинання яких є підставою для запровадження управлінських заходів з боку регуляторних органів, що повинні застосовувати важелі впливу з метою усунення негативних відхилень.

Очевидно, що зазначені індикатори впливають на трансформацію інституційної системи, яка відповідно до проєктованого механізму інвестування в людський капітал передбачає здійснення таких заходів:

- зростання соціальної мобільності, реформування медичного забезпечення;
- дерегулювання системи освіти та формування інвестиційного сектору розвитку людського капіталу.

Зростання соціальної мобільності вказує на перетворення людського потенціалу на капітал через зміну соціального статусу, однак, в умовах індустриального та аграрного розвитку перепорою її зростання може виступити неготовність особи до зміни соціального статусу. Уникнути останнього можна шляхом міграційного перерозподілу на основі поліпшення інформаційного забезпечення щодо перспектив

Таблиця

Пороги критичних значень індикаторів обсягів інвестування

Індикатор обсягів інвестування в людський капітал	Принципи встановлення меж критичних значень індикатора	
	Нижній поріг А –	Верхній поріг А +
Чисельність населення	Збереження простого відтворення	–
Чисельність незайнятих громадян, які скористалися послугами держслужби зайнятості	Мінімальна чисельність осіб у межах природного безробіття	Зростання циклічного безробіття вище 10 % економічно-активного населення
Чисельність дітей у дошкільних навчальних закладах	Чисельність дітей відповідно до кількості місць у дошкільних навчальних закладах	Чисельність дітей більша за кількість місць у дошкільних навчальних закладах
Чисельність учнів у загальноосвітніх навчальних закладах	Чисельність учнів відповідно до кількості місць у загальноосвітніх навчальних закладах	Чисельність учнів більша за кількість місць у загальноосвітніх навчальних закладах
Чисельність підготовлених кваліфікованих робітників	Фрикційне безробіття в межах 3–6% економічно-активного населення	Структурне безробіття в межах 6–8% економічно-активного населення
Чисельність студентів у закладах вищої освіти I–II р.а	Мінімальний набір до закладів вищої освіти I–II р.а. в межах ліцензованих обсягів	Безробіття серед випускників закладів вищої освіти I–II р.а. або відсутність набору
Чисельність докторів наук в економіці	Критичний рівень для розвитку інформаційного суспільства	–
Чисельність середнього медичного персоналу	Критичний рівень необхідного забезпечення	Безробіття серед середнього медичного персоналу

розвитку та внаслідок зменшення ніш некваліфікованої робочої сили, робітничих професій на ринку праці міст, а отже підвищення вимог до якості людського капіталу, генерування спеціалістів високого класу, що провокуватиме зміну соціального статусу та зростання соціальної мобільності.

Реформування медичного забезпечення викликано необхідністю підвищення рівня здоров'я населення, доступності та якості медичних послуг. Оскільки, неефективність наявної системи охорони здоров'я унеможливує ефективне відтворення людського капіталу, продовження терміну його експлуатації та збереження. З огляду на це на державному рівні прийнято низку законодавчих норм щодо реформування системи охорони здоров'я. Реалізація зазначених заходів створить передумови для переходу до системи соціального медичного страхування на основі впровадження загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування та стимулювання приватного страхування. Так, виникає необхідність розвитку інфраструктури страхового недержавного ринку, здатного ефективно перерозподіляти ресурси та забезпечувати право на отримання необхідних послуг.

Дерегулювання системи освіти має здійснюватися на основі формування ринку освітніх послуг, що передбачає ліквідацію перешкод входження в освітній простір, розширення джерел та інструментів інвестування освіти, перехід МОН від директивного керуючого органу, що розподіляє фінансові ресурси між навчальними закладами, до регулюючого органу, що здійснює функції індикативного планування, формування нормативної бази та нагляд за її дотриманням.

Зменшення контролю з боку держави можна досягти шляхом дотримання принципів розвитку та становлення Болонської системи освіти, що передбачає самостійний вибір і складання набору дисциплін ВНЗ. З метою забезпечення переходу закладів вищої освіти на ринкову основу необхідно здійснити комплекс економічних та законодавчих заходів, що сприятимуть підвищенню самостійності закладів вищої освіти, їх успішному функціонуванню на ринку освітніх послуг відповідно до потреб ринку праці. За таких умов логічною виглядає зміна розподілу державних коштів на навчання на основі впровадження системи державних грантів або іменних державних фінансових зобов'язань. Відповідно до зазначених інструментів абітурієнти зможуть отримати максимальні, загальні, соціальні чи спеціальні гранти на навчання за результатами ЗНО і матимуть право їх вкладати в ті навчальні заклади, які самі обирають.

Як наслідок, МОН провадитиме контроль за якістю освіти, а не за організацією та фінансуванням підготовки спеціалістів. Водночас за МОН необхідно залишити фінансування освіти спеціалістів для забезпечення виконання державних функцій та соціально-незахищених верств населення на основі впровадження соціальних грантів чи іменних державних фінансових зобов'язань, останні вибірково видаються абітурієнтам і дають змогу здійснювати вільний вибір навчального закладу на ринку освітніх послуг.

Другий етап запропонованого механізму передбачає розбудову інфраструктури інвестиційного відтворення людського капіталу на основі всебічного розвитку та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, забезпечення інформаційної та комп'ютерної грамотності населення, розвитку НДІ та венчурних фондів, впровадження нових інструментів інвестування освіти та системи безперервного навчання.

Трансформація інституційної системи та розбудова інфраструктури інвестиційного відтворення людського капіталу приводить до третього етапу – реалізації регуляторно-управлінських заходів та інструментів інвестування людського капіталу на основі системи формування людського капіталу інформаційного суспільства на інвестиційній основі, основними складовими елементами якої є джерела, інструменти та об'єкти інвестицій, важелі регулювання.

Джерелами інвестицій формування людського капіталу інформаційного суспільства виступають фінансові ресурси держави, суб'єктів господарювання, домогосподарств, накопичувальних, недержавних пенсійних, венчурних фондів, страхових організацій, фінансово-кредитних установ, ректорингових, лізингових та аутсорсингових компаній. Інвестиційними інструментами нагромадження та відтворення людського капіталу в умовах інформаційного суспільства мають стати державні гранти та іменні фінансові зобов'язання, освітні векселі, облігації, кредити, страхові поліси, договори на підготовку спеціалістів від організацій, накопичувальні рахунки, лізинг, аутсорсинг, рекрутинг людського капіталу, продаж активу «людський капітал».

Розширення бази інвестиційних інструментів забезпечить доступ населення до фінансових засобів і їх використання для розвитку і примноження індивідуального людського капіталу, суб'єктам господарювання – можливість отримати високоосвічений, креативний, інформаційно-мобільний людський актив, державі – зростання соціальної мобільності,

економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності.

Очевидно, що об'єктами інвестування повинні бути складові, які забезпечують створення високої вартості людського капіталу, тобто виховання, освіта, професійна підготовка, охорона здоров'я, мотивація, мобільність, наукові дослідження, винахідництво та раціоналізаторство, гуманітарний та культурний розвиток.

Важелі системи формування людського капіталу інформаційного суспільства на інвестиційній основі включають форми і засоби, що регулюють рух інвестиційних ресурсів, зокрема умови здійснення інвестиційної діяльності визначають коло суб'єктів, що можуть здійснювати діяльність із надання необхідних коштів з метою розвитку, нагромадження та відтворення людського капіталу; важіль нормативи держфінансування передбачає обсяги державних інвестицій у систему відтворення людського капіталу; важіль умови оподаткування передбачає створення податкових стимулів із метою забезпечення розвитку інвестиційного відтворення людського капіталу; важіль інфраструктурних вимог означає необхідність їх відповідності до викликів інформаційного суспільства, що вимагає зростання інвестицій у створення відповідної інфраструктури системи відтворення та розвитку людського капіталу; важіль маркетингових заходів передбачає про-

ведення суб'єктами ринкової інфраструктури та суб'єктами системи відтворення людського капіталу агітаційної та інформаційної політики з метою популяризації власних послуг та залучення більшої кількості інвестиційних ресурсів.

Результатом ефективної реалізації та впровадження елементів підсистем механізму є досягнення результату – створення високорозвиненого людського капіталу інформаційного суспільства.

Висновки

Розроблений механізм інвестування в людський капітал у системі чинників розвитку інформаційного суспільства усуває недоліки витратної моделі розвитку людського капіталу індустріального суспільства та забезпечує відхід від рудиментарних понять трудових ресурсів та персоналу, внаслідок обґрунтування інвестиційної основи формування людського капіталу та його головної ролі в інформаційному суспільстві.

Водночас з метою забезпечення ефективності управління механізмом інвестування в людський капітал необхідно здійснити обґрунтування основних регуляторних інструментів інвестиційного управління людським капіталом із врахуванням чинників розвитку інформаційного суспільства.

Список використаних джерел

1. Schultz T. Investment in Human Capital: The Role of Education and of Research. N. Y., 1971. 129 p.
2. Becker G. Human Capital: Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. 3rd ed. University of Chicago Press, 1993. 390 p.
3. Кендрик Дж. Совокупный капитал США и его формирование. М.: Прогресс, 1978. 275 с.
4. Mincer J. Schooling, Experience, and Earnings. Columbia University Press, 1974. 167 p.
5. Thurow L. Investment in Learning. San Francisco, 1978. 325 p.
6. Heckman J. J. A Life Cycle Model of Earnings, Learning, and Consumption. *Journal of Political Economy*. 1976. № 84. Part 2. P. 11–44.
7. Антонюк В. П. Формування та використання людського капіталу в Україні: соціально-економічна оцінка та забезпечення розвитку. Донецьк: ІЕП, 2007. 348 с.
8. Вовканич С., Семів Л. Теоретико-методологічні основи дослідження людського та інтелектуального капіталу в знаннємісткій економіці: концептуалізація понять. *Регіональна економіка*. 2007. № 4. С. 7–18.
9. Грішнова О. А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. К.: Т-во «Знання», 2001. 254 с.
10. Захарова О. В. Управління інвестуванням у людський капітал: методологія, оцінка, планування: монографія. Донецьк: «ДВНЗ ДонНТУ», 2010. 378 с.
11. Куценко В. І., Євтушенко Г. І. Людський капітал як фактор соціального захисту населення: проблеми зміцнення. *Зайнятість та ринок праці: міжвідомчий науковий збірник*. 1999. № 10. С. 136–145.
12. Шевчук Л. Т. Втрати людського капіталу в Україні: понятійно-категорійний апарат і концептуальні положення. *Соціально-економічні дослідження в перехідний період*. Львів: ІРД НАН України, 2007. Вип. 3 (65). С. 9–27.
13. Bell D. The Coming of Post-Industrial Society. N.Y., 1993. 312 p.
14. Подра О. П. Визначення принципів інвестування людського капіталу в умовах розвитку інформаційного суспільства. *Економічний аналіз: збірник наукових праць*. Вип. 11. Ч. 3. Тернопіль: ТНЕУ, 2012. С. 15–19.

References

1. Schultz, T. (1971) Investment in Human Capital: The Role of Education and of Research. N. Y.
2. Becker, G. (1993) Human Capital: Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. 3rd ed. University of Chicago Press.
3. Kendryk, Dzh. (1978) Sovokupnyi kapital SShA i eho formirovanie [The total capital of the United States and its formation]. M.: Prohress [in Russ.].
4. Mincer, J. (1974) Schooling, Experience, and Earnings. Columbia University Press.
5. Thurow, L. (1978) Investment in Learning. San Francisco.
6. Heckman, J. J. (1976) A Life Cycle Model of Earnings, Learning, and Consumption. *Journal of Political Economy*, 84, 2, 11–44.
7. Antoniuk, V. P. (2007) Formuvannia ta vykorystannia liudskoho kapitalu v Ukraini: sotsialno-ekonomichna otsinka ta zabezpechennia rozvytku [Formation and use of human capital in Ukraine: socio-economic assessment and development assurance]. Donetsk: IEP [in Ukr.].
8. Vovkanych, S. & Semiv L. (2007) Teoretyko-metodolohichni osnovy doslidzhennia liudskoho ta intelektualnoho kapitalu v znaniemistkii ekonomitsi: kontseptualizatsiia poniat [Theoretical and methodological foundations of the study of human and intellectual capital in knowledge-based economy: conceptualization of concepts]. *Rehionalna ekonomika (Regional economy)*, 4, 7–18 [in Ukr.].
9. Hrishnova, O. A. (2001) Liudskyi kapital: formuvannia v systemi osvity i profesiinoi pidhotovky [Human capital: formation in the education and training system]. K.: T-vo «Znannia» [in Ukr.].
10. Zakharova, O. V. (2010) Upravlinnia investuvanniam u liudskyi kapital: metodolohiia, otsinka, planuvannia [Human capital investment management: methodology, evaluation, planning]. Donetsk: «DVNZ DonNTU» [in Ukr.].
11. Kutsenko, V. I. & Yevtushenko, H. I. (1999) Liudskyi kapital yak faktor sotsialnoho zakhystu naselennia: problemy zmitsnennia [Human capital as a factor of social protection of the population: problems of strengthening]. *Zainiatist ta rynek pratsi (Employment and the labor market)*, 10, 136–145 [in Ukr.].
12. Shevchuk, L. T. (2007) Vtraty liudskoho kapitalu v Ukraini: poniatiino-katehoriinyi aparat i kontseptualni polozhennia [Losses of human capital in Ukraine: conceptual apparatus and conceptual provisions]. *Sotsialno-ekonomichni doslidzhennia v perekhidnyi period (Socio-economic studies in transitional period)*. Lviv: IRD NAN Ukrainy, 3 (65), 9–27 [in Ukr.].
13. Bell, D. (1993) The Coming of Post-Industrial Society. N. Y.
14. Podra, O. P. (2012) Vyznachennia pryntsyviv investuvannia liudskoho kapitalu v umovakh rozvytku informatsiinoho suspilstva [Definition of principles of investment of human capital in the conditions of information society development]. *Ekonomichniy analiz (Economic analysis)*, 11, 3. Ternopil: TNEU, 15–19 [in Ukr.].

Стаття: надійшла до редакції 12.11.2018
прийнята до друку 20.06.2019

The article: is received 12.11.2018
is accepted 20.06.2019